

بررسی نیازها و علائق آموزشی بی سوادان و سوادآموزان گروه سنی ۴۹-۱۰ ساله

■ حیدر تورانی *

چکیده:

پژوهش حاضر با هدف «شناسایی نیازها و علائق آموزشی بی سوادان و سوادآموزان گروه سنی ۴۹-۱۰ ساله» و برای پاسخ گویی به سؤالاتی درباره محتوای مورد نیاز و مورد علاقه آموزشی و مؤلفه‌های ایجاد انگیزه درونی و بیرونی بی سوادان و سوادآموزان و ارائه راهکارهای کلان و عملیاتی برای تأمین نیازها و علائق آموزشی جامعه هدف، انجام شده است. پژوهش از نوع توصیفی و به دلیل میدانی بودن، پیمایشی است؛ و جامعه آماری آن را صاحب نظران، گروه‌های مرجع محلی، مدیران و کارشناسان سازمان نهضت سوادآموزی و ادارات آموزش پرورش، آموزش دهندگان، سوادآموزان و بی سوادان تشکیل داده‌اند. نمونه گیری، به تعداد ۳۹۱ نفر، هدفمند و طبقه‌ای - تصادفی بوده است. ابزار گردآوری داده‌های پژوهش، پرسش نامه محقق ساخته، مصاحبه باز و نیمه ساختارمند و هم اندیشی، بوده است. داده‌ها به وسیله «آزمون t تک نمونه‌ای» و روش‌های معمول کیفی، مورد تحلیل قرار گرفتند. نتایج نشانگر آن است که سوادآموزان و بی سوادان ۴۹-۱۰ ساله از انگیزه درونی خوبی برای یادگیری برخوردارند، لذا در برنامه ریزی و تولید محتواهای آموزشی مورد علاقه بی سوادان و نوسوادان می بایست به زمینه‌های «نگرشی، دانشی و مهارتی» آنان توجه کرد. آنچه بیشتر در فرایند یافته‌های پژوهش مورد توجه قرار گرفت، رفع موانع یا تقویت مؤلفه‌های انگیزاننده درونی و بیرونی است که از دو جنبه محتوایی و برنامه‌ای در نتایج این پژوهش مدنظر قرار گرفته است.

نیاز آموزشی، بی سواد، نیاز، نیازهای بیرونی (بهداشتی)، نیازهای درونی (انگیزشی)

کلید واژه‌ها:

تاریخ دریافت مقاله: ۹۴/۱/۲۲ □ تاریخ شروع بررسی: ۹۴/۷/۵ □ تاریخ پذیرش مقاله: ۹۴/۱۱/۷

*دانشیار پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی تهران جنوب ..... heidar_toorani@yahoo.com

مقدمه و بیان مسئله

ممکن است گفته شود بدون سواد هم می توان زندگی کرد ولی بدون فرهنگ نه! اما باید دانست که امروزه با توجه به تغییرات روزافزون فناوری ها و از رده خارج شدن مداوم بسیاری از روش ها و ابزارها و میل به نو به نو شدن ها، دیگر نمی توان بدون سواد هم زندگی کرد. بی سوادی در هر گروه سنی ناخوشایند و زیانبار است. از بدو تولد تا دم مرگ همه مسئولیم و باید بیاموزیم. دیگر بی سوادی و کم سوادی در دنیای درحال توسعه و پیشرفته امروز جایی ندارد. به عبارتی آنچه ما را به اینجا رسانده برای ماندن ما هم در اینجا کافی نیست. باید بکوشیم تا هر روزمان بهتر از دیروز شود و این محقق نخواهد شد مگر آنکه بر یادگیری هایمان بیفزاییم و عشق و علاقه مان را به یادگیری افزایش دهیم. البته در ذات یادگیری و آموختن شورونشاطی وجود دارد که فرد را به دنبال خود می کشاند. امروزه داشتن سواد، کمترین لازمه برداشتن هر قدم در زندگی است و البته قدم آگاهانه و مسئولانه!

در مطالعه ای که توسط میلر^۱ در سال ۱۹۹۲ انجام گرفته است، طبقه بندی چهارگانه ای برای نیازهای آموزشی نوسوادان بزرگسال در چهار قالب ۱. روابط انسانی، ۲. مهارت های ارتباطی، ۳. مهارت های کارکنان، ۴. مهارت های شغلی (به نقل از صابری، ۱۳۸۱) ذکر شده که بون^۲ به بیان آن ها پرداخته است. بورگس^۳ (۱۹۸۴)، معینی کیا (۱۳۸۳)، نجاتی (۱۳۸۴)، سریل هال^۴ (به نقل از آقازاده، ۱۳۸۸) در مطالعات خود به این نتیجه رسیدند که بزرگسالان قبل از شرکت در دوره های آموزشی، زمان و توان قابل توجهی را صرف این موضوع می کنند که ثمرات آموزشی این دوره ها چیست و در صورت یاد نگرفتن آن، چه ضرری خواهند کرد. مطالعات صباغیان (۱۳۸۷) و رضانی (۱۳۸۹)، لاسوی^۵ (۱۹۹۲) و لیچ^۶ (۱۹۹۳) و نتایج بررسی ها نشان می دهد که نیازها و علائق بی سوادان و کم سوادان باید در برنامه ریزی های آموزشی در نظر گرفته شوند. همچنین از دیدگاه اسماعیلی (۱۳۸۹)، سعیدی (۱۳۸۵) و دلاور (۱۳۸۶) تبیین و اولویت بندی نیازهای آموزشی سبب خواهد شد تا با چشم داشت به امکانات و منابع در دسترس، به رفع نیازهای آموزشی مهم تر افراد همت گماشته شود و منابع لازم به برنامه های آموزشی اختصاص یابد. البته در همین راستا کارشناسان تأکید می کنند که «سوادآموزی در صورتی قرین موفقیت خواهد بود که به زندگی فرد معنا بخشیده و به او در شناخت نیازها و مشکلات زندگی اش و دادن انگیزه به او کمک کند. انگیزه ها معمولاً به دو دسته، انگیزه های درونی و انگیزه های بیرونی، طبقه بندی می شوند (نجفی، ۱۳۸۷). در این طبقه بندی انگیزه های بیرونی در کنار یا نقطه مقابل انگیزه های درونی قرار می گیرد. منبع و کانون تقویت کننده و تحریک کننده این انگیزه ها تفاوت اساسی آن ها را با یکدیگر سبب می شود. انگیزش درونی به مواردی اطلاق می شود که پاداش مورد انتظار فرد در قبال رفتاری معین، یک منبع درونی است؛ یعنی فرد جهت رسیدن به تقویت های درونی عمل ویژه ای را انجام می دهد. انگیزش درونی زمانی معنا پیدا می کند که منبع تقویت کننده رفتار یا منبع پاداش دهنده، یک عامل بیرونی است (پرین،^۷ ۲۰۰۰). به عبارتی فرد برای رسیدن به یک حالت یا شرایط معین بیرونی رفتاری را انجام

می‌دهند. انگیزه‌های بیرونی به آن دسته از انگیزه‌ها گفته می‌شود که منبع و کانون اثربخش آن‌ها در محیط فرد قرار دارد ولی به‌عنوان یک عامل بیرونی فرد را ترغیب به انجام فعلیتی خاص می‌کند. پاداش‌هایی که فرد در قبال انجام فعالیت‌های مبتنی بر این انگیزه دریافت می‌دارد، پاداش‌های بیرونی هستند. این پاداش‌ها هر چند ممکن است جنبه‌های فردی بر اساس نیازهای فردی داشته باشند، اما اغلب مبتنی بر نیازهای همگانی هستند. انگیزه بیرونی (به‌جای پرداختن به فعلیتی، برای تجربه کردن خشنودی فطری در آن) از پیامدهای فعلیتی ناشی می‌شود که از خود آن فعالیت جداست (دیزی و ریان، ۱۹۸۵ به نقل از ریو، ۱۳۸۶/۲۰۰۵).

بنابراین می‌توان گفت که آموزش بزرگسالان فعلیتی است سازمان‌یافته به‌منظور ایجاد جامعه در حال یادگیری از طریق انتقال دانش و مهارت روزآمد به بزرگسالان؛ تا بتوانند در جهت تکامل و تعالی حرکت کنند و در سرنوشت جامعه خود از لحاظ اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی مشارکت فعالانه داشته باشند» (ابراهیم‌زاده، ۱۳۸۵). بر این اساس، مهم‌ترین اصول آموزش بزرگسالان شامل مواردی چون نیاز به دانستن، خود-مفهومی فراگیر، نقش تجربه، آمادگی یادگیری، رویکرد به یادگیری و انگیزه برای یادگیری است (نولز، هولتون و اسوانسون، ۲۰۰۵). از این رو نظام آموزش بزرگسالان نیز مجموعه سازمان‌یافته‌ای است که می‌کوشد برای یادگیرندگان بزرگسال، برنامه‌های آموزشی پاره‌وقت یا تمام‌وقت تدارک ببیند تا آنان به توانمندی‌هایی برسند که بتوانند مسائلمان را حل کنند (سپافورد، ۱۹۹۸ به نقل از جارویس، ۱۳۸۶/۲۰۰۵).

در هر حال، بی‌سوادی در همهٔ سنین امری ناخشنود است، به‌ویژه برای افراد ۴۹-۱۰ ساله که عموماً فعالان عرصهٔ اجتماعی هستند. بسیاری از مطالعات بیانگر آن است که علاوه بر لزوم توجه به تمهیدات و تسهیلات مادی و فیزیکی برای گسترش جنبش سوادآموزی، پرداختن به یادگیرندگان (سوادآموزان) و نیازها و علائق آنان نیز بسیار مهم است و حتی سازنده‌تر و اثربخش‌تر خواهد بود. یکی از مهم‌ترین دلایل اثربخش بودن سوادآموزی بزرگسالان به جهت تأمین نیازها و علائق انگیزشی و درونی آنان است (مرکز مطالعات و تحقیقات اجتماعی ایران‌مهر، ۱۳۸۶). ایجاد شوق به یادگیری و عشق و علاقه در افرادی که در پی آموختن هستند و تبیین ضرورت و نیاز به سوادآموزی در اندیشه کسانی که به دنبال یادگرفتن نیستند، اهمیت فراوان دارد. اگرچه بسیاری بی‌سوادان و سوادآموزانی که می‌پذیرند یاد بگیرند، لکن در مراحل مختلف فرایند یادگیری به دلایل متفاوت، از جمله متناسب نبودن محتوای کتاب‌ها با علائق و نیازهای آنان و انس نگرفتن با آن و نیز توانایی پایین آموزش‌دهندگان و فرصت کافی نداشتن و یا برنامه‌های آموزشی، بهانه‌هایی را فراهم آورده تا آنان میانهٔ راه، سفر یادگیری را به پایان برده و به مقصد نرسند (خادمان، ۱۳۸۶).

نظر به اینکه مخاطبان اصلی برنامه‌های آموزشی سازمان نهضت سوادآموزی، بی‌سوادان و کم‌سوادان ۴۹-۱۰ ساله هستند، باید با بررسی‌ها و طراحی‌های دقیق آموزشی، امکان انطباق محتوای

آموزشی برنامه‌های مختلف را با نیازها و علائق آموزشی آن‌ها فراهم کرد. واقعیت این است که فعالیت‌های آموزشی ارائه‌شده باید متناسب با نیازها و علاقه‌های مخاطبان (بی‌سوادان و کم‌سوادان) باشد وگرنه دلسردی آنان و کاهش اثربخشی برنامه‌های آموزشی را سبب خواهد شد. بنابراین، بررسی نیازهای آموزشی و علائق بی‌سوادان و کم‌سوادان حائز اهمیت شایانی است (بازیابی تارنمای نهضت، ۱۳۹۱). از همین رو توجه به نیازها و علائق آموزشی بی‌سوادان و سوادآموزان و نیز بررسی و تبیین این نیازها و ارائه روش‌های مناسب برای ایجاد شوق به یادگیری و میل به تغییر در آنان از مسئله‌های اصلی این پژوهش است.

■ هدف کلی پژوهش

شناسایی نیازها و علائق آموزشی بی‌سوادان و سوادآموزان گروه سنی ۴۹-۱۰ ساله

■ اهداف اختصاصی پژوهش

۱. بررسی و شناسایی محتوای آموزشی مورد نیاز و مورد علاقه بی‌سوادان و سوادآموزان گروه سنی ۴۹-۱۰ ساله
۲. تعیین مؤلفه‌های ایجاد انگیزه‌های درونی و بیرونی (انگیزشی و بهداشتی) بی‌سوادان و سوادآموزان گروه سنی ۴۹-۱۰ ساله برای استمرار سوادآموزی
۳. یافتن راهکارها و فعالیت‌هایی برای تأمین نیازها و علائق آموزشی بی‌سوادان و سوادآموزان گروه سنی ۴۹-۱۰ ساله

■ سؤال کلی پژوهش

مهم‌ترین و اصلی‌ترین نیازها و علائق آموزشی بی‌سوادان و سوادآموزان گروه سنی ۴۹-۱۰ ساله، چیست؟

■ سؤال‌های اختصاصی پژوهش

۱. محتوای آموزشی مورد نیاز و مورد علاقه بی‌سوادان و سوادآموزان گروه سنی ۴۹-۱۰ ساله، چیست؟
۲. مؤلفه‌های ایجاد انگیزه درونی و بیرونی بی‌سوادان و سوادآموزان گروه سنی ۴۹-۱۰ ساله برای استمرار سوادآموزی چیست؟
۳. چه راهکارها و فعالیت‌هایی برای تأمین نیازها و علائق آموزشی بی‌سوادان و سوادآموزان گروه سنی ۴۹-۱۰ ساله مناسب است؟

روش‌شناسی پژوهش

روش: پژوهش حاضر به لحاظ روش، از نوع توصیفی (جان بست^۱، به نقل از خاکی، ۱۳۹۱) و به دلیل میدانی بودن (پنهانگر) آن، پیمایشی است و در طبقه‌بندی بر اساس هدف، از نوع پژوهش‌های کاربردی می‌باشد.

جامعه آماری: جامعه آماری این پژوهش، با توجه به نوع طرح و پرسش‌های پژوهشی آن، شامل صاحب‌نظران و متخصصان موضوعی آموزش بزرگسالان، گروه‌های مرجع محلی، مدیران و کارشناسان سازمان نهضت سوادآموزی، مدیران و کارشناسان ادارات آموزش پرورش استان‌های کشور و آموزش‌دهندگان، سوادآموزان و بی‌سوادان بوده است.

روش نمونه‌گیری: با توجه به تعدد جامعه آماری و رویکرد همزمانی، شیوه نمونه‌گیری برای هر یک از جوامع آماری، متفاوت بوده است بدین صورت که برای مطالعه صاحب‌نظران، متخصصان موضوعی و گروه‌های مرجع محلی مرتبط با موضوع پژوهش، مدیران و کارشناسان سازمان مرکزی نهضت سوادآموزی و مدیران و کارشناسان و آموزش‌دهندگان سوادآموزی ادارات کل آموزش پرورش استان‌های کشور، از شیوه نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد. به این معنا که افراد صاحب‌نظر و مطلع، مقامات و مسئولان، مدیران و کارشناسان صاحب‌نظر؛ شناسایی شدند و مورد مطالعه قرار گرفتند و بالاخره برای مطالعه بی‌سوادان و سوادآموزان با در نظر گرفتن مناطق روستایی و شهری، از روش طبقه‌ای تصادفی استفاده گردید.

حجم نمونه آماری: بر اساس روش‌های نمونه‌گیری اشاره‌شده، برای نمونه‌گیری از صاحب‌نظران و متخصصان موضوعی، از شیوه نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد و با ۱۰ نفر انتخابی مصاحبه نیمه‌باز انجام گردید. همچنین برای نمونه‌گیری از گروه‌های مرجع محلی، از شیوه نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد که ۱۸ نفر از آنان (استاندار/فرماندار/امام‌جمعه و...) انتخاب شدند و با آن‌ها و مصاحبه نیمه‌باز انجام شد. در ادامه برای نمونه‌گیری از مدیران و کارشناسان سازمان مرکزی نهضت سوادآموزی، از شیوه نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد. به این معنا که ۱۵ نفر از مدیران و کارشناسان سازمان مرکزی انتخاب شدند و با آن‌ها مصاحبه نیمه‌باز انجام شد. برای نمونه‌گیری از مدیران و کارشناسان و آموزش‌دهندگان، از بین ۳۲ استان، ۶ استان (آذربایجان شرقی/کردستان/خوزستان/شهرستان‌های تهران/خراسان رضوی و گلستان) و از هر استان ۳ منطقه و از هر منطقه آموزشی، ۶ نفر آموزش‌دهنده و ۳ نفر -مدیر و معاون و کارشناس- انتخاب شدند و پرسش‌نامه اجرا شد. همچنین برای نمونه‌گیری از بی‌سوادان و سوادآموزان؛ از بین ۳۲ استان، ۶ استان و از هر استان ۱۰ نفر بی‌سواد و سوادآموز (۵ زن و ۵ مرد و با در نظر گرفتن منطقه روستایی و شهری) به‌عنوان نمونه انتخاب شدند و با آن‌ها مصاحبه نیمه‌باز انجام گردید. در مجموع ۳۹۱ نفر از جامعه آماری انتخاب شدند.

ابزار اندازه‌گیری: برای شناسایی نیازها و علائق آموزشی بی‌سوادان و سوادآموزان از دیدگاه مدیران و کارشناسان سوادآموزی ادارات آموزش پرورش استان‌های کشور و آموزش‌دهندگان سازمان نهضت سوادآموزی در استان‌ها، از پرسش‌نامه محقق‌ساخته که دارای تعدادی سؤال‌های بسته پاسخ با مقیاس پنج‌درجه‌ای لیکرت بود، استفاده شد. همچنین برای شناسایی نیازها و علائق آموزشی بی‌سوادان و سوادآموزان از دیدگاه صاحب‌نظران و متخصصان موضوعی، گروه‌های مرجع محلی، مدیران و کارشناسان سازمان مرکزی نهضت سوادآموزی از مصاحبه نیمه‌ساختارمند، استفاده گردید و برای شناسایی نیازها و علائق آموزشی بی‌سوادان و سوادآموزان از دیدگاه بی‌سوادان و سوادآموزان از مصاحبه باز (ساختارنیافته) استفاده شد.

روایی محتوایی پرسش‌نامه: برای رواسازی و سنجش اعتبار محتوایی پرسش‌نامه‌های پژوهش، سعی گردید گویه‌های تدوین‌شده بدون ابهام و به‌روشنی بیان شود به‌گونه‌ای که هر اصطلاح برای تمامی پاسخ‌دهندگان مفهومی واحد داشته باشد. پرسش‌نامه‌های تهیه‌شده در اختیار متخصصان (۵ نفر) و مدیران و کارشناسان و آموزش‌دهندگان (۳۰ نفر)، قرار داده شد تا درباره آن اظهارنظر نمایند. پس از اظهارنظر، سؤالاتی که ضریب توافقی آن‌ها کمتر از ۵۰٪ بود سؤال نامناسب تلقی و حذف شدند. سؤالاتی که ضریب توافقی آن‌ها بین ۵۰ تا ۷۵٪ بود، اصلاح شد و گویه‌هایی که ضریب توافقی آن‌ها از ۷۵٪ به بالا بود به همراه سؤالات اصلاحی برای اجرای نهایی ارسال گردید. در ضمن برای رواسازی سؤالات مصاحبه نیمه‌ساختارمند و باز، ابتدا میزان توافقی تعدادی از متخصصان مرتبط (۵ نفر) را در خصوص سؤالات مطرح‌شده به موضوع پژوهش، اخذ کردیم و بر اساس مباحث مطرح‌شده، سؤالات از نظر ابهام در بیان و مناسبت، مورد بازبینی قرار دادیم.

پایایی پرسش‌نامه: برای تعیین پایایی ابزارهای پژوهش، از روش آلفای کرونباخ استفاده گردید که پس از انجام محاسبات مورد نظر؛ ضریب پایایی به‌دست‌آمده برای پرسش‌نامه راهنمای مصاحبه بی‌سوادان و سوادآموزان در مورد شناسایی نیازها و علائق آموزشی (با تعداد نمونه ۲۱ و تعداد گویه ۴۵)، ۸۸٪ بود که از نظر آماری قابل اطمینان است. همچنین ضریب پایایی به‌دست‌آمده برای پرسش‌نامه شناسایی نیازها و علائق آموزشی بی‌سوادان و سوادآموزان، از دیدگاه مدیران و کارشناسان سوادآموزی ادارات آموزش پرورش استان‌های کشور و آموزش‌دهندگان سازمان نهضت سوادآموزی در استان‌ها (با تعداد نمونه ۲۸ و تعداد گویه ۳۰) ۹۱/۷٪ بود که از نظر آماری قابل اطمینان است.

روش اجرا: برای بررسی نیازها و علائق آموزشی بی‌سوادان و سوادآموزان، از پرسش‌نامه محقق‌ساخته که از طریق مدیران و کارشناسان سوادآموزی ادارات آموزش پرورش استان‌های کشور و آموزش‌دهندگان سازمان نهضت سوادآموزی در استان‌ها تکمیل شد، استفاده گردید. بدین‌صورت که پرسش‌نامه تکثیر و به استان‌های هدف ارسال شد. بعد از اجرا، پرسش‌نامه‌ها جمع‌آوری شد و

مورد تجزیه و تحلیل نهایی قرار گرفت. در ضمن با صاحب‌نظران، کارشناسان موضوعی، گروه‌های مرجع محلی، مدیران و کارشناسان سازمان نهضت سوادآموزی که به صورت هدفمند انتخاب شده بودند، مصاحبه نیمه‌ساختارمند انجام شد. همچنین با بی‌سوادان و سوادآموزان که به صورت طبقه‌ای تصادفی انتخاب شده بودند؛ مصاحبه باز انجام شد. پس از انجام مصاحبه‌ها، داده‌های به‌دست‌آمده دسته‌بندی و کدبندی شده و به کمک روش‌های معمول کیفی از قبیل روش «لانه در لانه یا همسوسازی یا همگرایی^۱» - که در واقع نوعی طبقه‌بندی فرایندها است که عوامل انتخابی مرتبط را در کنار هم قرار می‌دهد و کمک می‌کند تا همه عوامل انتخابی مرتبط مدنظر قرار گرفته و از حیثه بررسی پنهان نماند- تجزیه و تحلیل شده تا تبدیل به اطلاعات شوند. بعد از این مرحله با اطلاعات در دسترس از مصاحبه‌ها و سایر منابع اطلاعاتی، فرآیند بررسی مسئله اصلی پژوهش پیگیری شد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها: برای این منظور، از روش‌های آماری توصیفی برای تجزیه و تحلیل داده‌های زمینه‌ای به‌دست‌آمده، و از پرسش‌نامه محقق‌ساخته و مصاحبه‌ها و آمار استنباطی برای بررسی دیدگاه‌ها در گروه کلی پیرامون محتوای آموزشی و مقایسه دیدگاه‌های پاسخ‌دهندگان از منظر متغیرهای جنسیت (آزمون t تک‌نمونه‌ای و آزمون t دو نمونه مستقل و...) و تحلیل محتوای موردی، استفاده گردید.

ویژگی‌های نمونه آماری پژوهش از منظر متغیرهای زمینه‌ای (عینی): ۱۳۰ نفر از پاسخ‌دهندگان بی‌سواد و نوسواد، در این طرح تحقیقاتی، زن و ۷۴ نفر مرد بودند که به ترتیب ۶۳ درصد و ۳۷ درصد را شامل می‌شدند. همچنین از ۱۷۷ نفر مدیر، کارشناس و آموزش‌دهنده پاسخ‌دهنده (مناطق آموزشی و ادارات کل استان‌ها) به سؤال‌های پرسش‌نامه، حدود ۹۱ نفر زن و ۷۲ نفر مرد بودند.

■ یافته‌ها

این پژوهش دارای سه پرسش اصلی بود که پاسخ پرسش‌ها بر اساس یافته‌های حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها، به شرح ریز ارائه شده است.

سؤال یکم پژوهش: محتوای آموزشی مورد نیاز و مورد علاقه بی‌سوادان و سوادآموزان گروه سنی ۴۹-۱۰ ساله، چیست؟

نتیجه نظرات نوسوادان و بی‌سوادان زن و مرد پیرامون محتوای مورد نیاز و مورد علاقه آموزشی، در قالب، به ترتیب، نه مقوله ۱. سیاسی، ۲. اجتماعی، ۳. فرهنگی، ۴. معنوی (دین و اخلاق)، ۵. علمی، ۶. اقتصادی، ۷. فناوری، ۸. بهداشتی و ۹. محیط‌زیست؛ صورت‌بندی شده که با عنایت به اطلاعات به‌دست‌آمده می‌توان اظهار کرد که نوسوادان و بی‌سوادان، وضعیت کلی مقوله‌های نه‌گانه را بالاتر از میانگین حد انتظار به‌عنوان محورهای اصلی مورد نیاز و علائق آموزشی تأیید کرده و ترجیح داده‌اند. البته ترتیب انتخابی زنان سوادآموز در مؤلفه‌های نه‌گانه به ترتیب: ۱. اجتماعی، ۲. معنوی (دین و

پ بررسی نیازها و علائق آموزشی بی‌سوادان و سوادآموزان گروه سنی ۴۹-۱۰ ساله

اخلاق)، ۳. بهداشتی، ۴. اقتصادی، ۵. فناوری، ۶. علمی، ۷. محیط‌زیست، ۸. سیاسی و ۹. فرهنگی و اولویت انتخابی مردان سوادآموز به شرح: ۱. اجتماعی، ۲. معنوی (دین و اخلاق)، ۳. اقتصادی، ۴. بهداشتی، ۵. محیط‌زیست فناوری، ۶. علمی، ۷. فناوری، ۸. فرهنگی و ۹. سیاسی؛ بوده است.

جدول ۱. نمایه وضعیت مقوله‌های نه‌گانه از نگاه زنان و مردان سوادآموز و نوسواد

ترتیب میانگین	خطای معیار میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	تعداد	جنسیت	مقوله
۸	۰/۰۴	۰/۴۸	۲/۴۸	۱۳۰	زن	سیاسی
۹	۰/۰۶	۰/۵۴	۲/۴۴	۷۳	مرد	
۱	۰/۰۳	۰/۲۹	۲/۸۳	۱۳۰	زن	اجتماعی
۱	۰/۰۳	۰/۲۹	۲/۷۹	۷۳	مرد	
۹	۰/۰۴	۰/۵۰	۲/۴۷	۱۳۰	زن	فرهنگی
۸	۰/۰۵	۰/۴۶	۲/۵۳	۷۳	مرد	
۲	۰/۰۲	۰/۲۷	۲/۸۰	۱۳۰	زن	معنوی (دین و اخلاق)
۲	۰/۰۳	۰/۰۲۹	۲/۷۷	۷۳	مرد	
۶	۰/۰۴	۰/۴۲	۲/۶۲	۱۳۰	زن	علمی
۶	۰/۰۴	۰/۳۴	۲/۶۵	۷۳	مرد	
۴	۰/۰۸	۰/۸۷	۲/۶۴	۱۳۰	زن	اقتصادی
۳	۰/۰۳	۰/۲۸	۲/۷۳	۷۳	مرد	
۵	۰/۰۴	۰/۵۱	۲/۶۴	۱۳۰	زن	فناوری
۷	۰/۰۶	۰/۵۲	۲/۶۰	۷۳	مرد	
۳	۰/۰۳	۰/۳۰	۲/۷۴	۱۳۰	زن	بهداشتی
۴	۰/۰۴	۰/۳۴	۲/۷۰	۷۳	مرد	
۷	۰/۰۴	۰/۴۱	۲/۶۲	۱۲۷	زن	محیط‌زیست
۵	۰/۰۴	۰/۳۲	۲/۶۸	۷۲	مرد	

با توجه به نتایج جدول شماره ۱، برآیند کلی نظرات زنان و مردان سوادآموز پیرامون مقوله‌ها، در قالب اولویت مقوله‌های نه‌گانه و به ترتیب اولویت ۱: اجتماعی (۲/۸۲)؛ اولویت ۲: معنوی (دین و اخلاق) (۲/۷۹)؛ اولویت ۳: بهداشتی (۲/۷۳)؛ اولویت ۴: اقتصادی (۲/۶۷)؛ اولویت ۵: محیط‌زیست (۲/۶۴)؛ اولویت ۶: علمی (۲/۶۳)؛ اولویت ۷: فناوری (۲/۶۳)؛ اولویت ۸: فرهنگی (۲/۴۹) و اولویت ۹: سیاسی (۲/۴۶) بوده است. همچنان که مشاهده می‌شود بی‌سوادان و نوسوادان (زن و مرد) در انتخاب‌های خود؛ اولویت و ارجحیت انتخاب خود را به مفاهیم و گویه‌های مقوله اجتماعی، معنوی و بهداشتی قائل شده‌اند. بر این اساس درمی‌یابیم که در فرآیند تولید محتوای مورد نیاز و مورد علاقه بی‌سوادان، می‌بایست به مقوله‌های به ترتیب اولویت مقوله اجتماعی، معنوی و بهداشتی در کنار توجه به سایر مقولات در سطوح مختلف توجه خاص نمود.

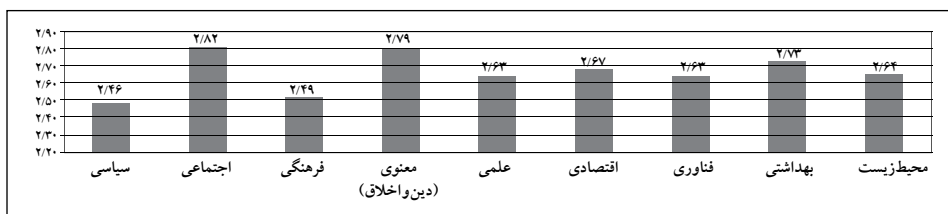
جدول ۲. آماره‌های توصیفی وضعیت مقوله‌های نه‌گانه

ترتیب میانگین	خطای معیار میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	تعداد	مقوله
۹	۰/۰۴	۰/۵۰	۲/۴۶	۲۰۴	سیاسی
۱	۰/۰۲	۰/۲۹	۲/۸۲	۲۰۴	اجتماعی
۸	۰/۰۳	۰/۴۸	۲/۴۹	۲۰۴	فرهنگی
۲	۰/۰۲	۰/۲۸	۲/۷۹	۲۰۴	معنوی (دین و اخلاق)
۶	۰/۰۳	۰/۳۹	۲/۶۳	۲۰۴	علمی
۴	۰/۰۵	۰/۷۱	۲/۶۷	۲۰۴	اقتصادی
۷	۰/۰۴	۰/۵۱	۲/۶۳	۲۰۴	فناوری
۳	۰/۰۲	۰/۳۱	۲/۷۳	۲۰۴	بهداشتی
۵	۰/۰۳	۰/۳۸	۲/۶۴	۲۰۰	محیط‌زیست

بررسی نیازها و علائق آموزشی بی‌سوادان و سوادآموزان گروه سنی ۴۹-۱۰ ساله

جدول ۳. آزمون t تک‌نمونه‌ای مربوط به وضعیت مقوله‌های نه‌گانه

میانگین نظری ۲						
فاصله اطمینان ۹۵ درصد برای تفاضل		میانگین از ۲	سطح معناداری	درجه آزادی	t محاسبه شده	
حد پایین	حد بالا					
۰/۵۳	۰/۳۹	۰/۴۶	۰/۰۰۱	۲۰۳	۱۳/۱۷	سیاسی
۰/۸۶	۰/۷۸	۰/۸۲	۰/۰۰۱	۲۰۳	۴۰/۸۰	اجتماعی
۰/۵۶	۰/۴۳	۰/۴۹	۰/۰۰۱	۲۰۳	۱۴/۶۶	فرهنگی
۰/۸۳	۰/۷۵	۰/۷۹	۰/۰۰۱	۲۰۳	۴۰/۶۴	معنوی (دین و اخلاق)
۰/۶۸	۰/۵۸	۰/۶۳	۰/۰۰۱	۲۰۳	۲۳/۲	علمی
۰/۷۷	۰/۵۸	۰/۶۷	۰/۰۰۱	۲۰۳	۱۳/۵۶	اقتصادی
۰/۷۰	۰/۵۶	۰/۶۳	۰/۰۰۱	۲۰۳	۱۷/۵۹	فناوری
۰/۷۷	۰/۶۸	۰/۷۳	۰/۰۰۱	۲۰۳	۲۳/۰۵	بهداشتی
۰/۶۹	۰/۵۹	۰/۶۴	۰/۰۰۱	۱۹۹	۲۳/۸۶	محیط زیست

شماره ۱. ترتیب مقوله‌های نه‌گانه بر اساس آزمون

همان‌طور که در جدول شماره ۲ مشاهده می‌شود همه میانگین‌ها بالاتر از حد زیاد ۲ (میانگین نظری) قرار دارند و این بیانگر آن است که مقوله‌های نه‌گانه با ترتیب اولیبتی اجتماعی، معنوی (دین و اخلاق)، بهداشتی، اقتصادی، محیط‌زیست، علمی، فناوری، فرهنگی و سیاسی، از دیدگاه بی‌سوادان و نوسوادان، به‌عنوان مقوله‌های اصلی در مبحث پرداختن به بررسی نیازها و علائق آموزشی سوادآموزان مورد توجه می‌باشند. به‌عبارت‌دیگر در طراحی و تدوین محتوای موردعلاقه سوادآموزان می‌بایست

حول محور مقوله‌های نه‌گانه و با در نظر گرفتن اولویت آن‌ها می‌بایست اقدام نمود. در یک بیان جامع، مجموعه محتواهای مورد نظر بی‌سوادان و نوسوادان در مقولات نه‌گانه و نکات برگرفته از نظرات نوسوادان و بی‌سوادان در قالب مصاحبه‌ باز، به کمک روش لانه در لانه یا همسوسازی و همگرایی به شرح ذیل خلاصه شده‌اند.

۱. مقوله اجتماعی، آشنایی با:

- علت‌های بیکاری، طلاق، اعتیاد و...
- وظایف یک شهروند ایرانی و مسلمان
- روش‌ها و آداب درست زندگی کردن
- مسائل مربوط به جوانان، آیین همسرداری و مسائل زناشویی و شیوه‌های تربیت فرزندان

۲. مقوله معنوی (دین و اخلاق)، آشنایی با:

- قرآن، احکام دینی و اخلاق اسلامی
- زندگی ائمه اطهار (ع) و زندگی علمای دینی
- اعمال مربوط به زیارت عتبات و خانه خدا
- روش‌های امر به معروف و نهی از منکر

۳. مقوله بهداشتی، آشنایی با:

- موضوعات بهداشتی و روش‌های حفظ سلامت جسمی خویش
- روش‌های حفظ سلامت روحی و شاد زیستن
- فنون و روش‌های ورزشی و آثار سوء مصرف مواد مخدر
- آداب و مهارت‌های زندگی سالم و مسائل و موضوعات قبل و بعد از ازدواج
- کمک‌های اولیه درمانی و روش‌های پیشگیرانه بیماری‌های مربوط به انسان و دام

۴. مقوله اقتصادی، آشنایی با:

- فنون و مشاغل مختلف و روش‌های بهتر کسب درآمد و یادگیری آن‌ها
- روش‌های مصرف درست انرژی (آب، برق، تلفن، بنزین و...)
- روش‌های مصرف درست و سرمایه‌گذاری درآمدهای خود
- قانون‌های خرید و فروش و مسائل مربوط به نحوه افزایش درآمد
- روش‌های خانه‌داری و مهارت‌آموزی و حرفه‌آموزی از قبیل گلدوزی، خیاطی، آشپزی و...

۵. مقوله محیط‌زیست، آشنایی با:

- روش‌های حفظ و نگهداری طبیعت
- موضوعات کشاورزی و باغداری و بیماری‌های دامی و روش‌های کمک‌های اولیه و پیشگیری از آسیب‌های دامی
- روش‌های پاکیزگی محیط زندگی شخصی و اجتماعی
- روش‌های کاهش آلودگی‌های زیست‌محیطی (آب، هوا، صوتی، جنگل‌ها و مراتع و...)

۶. مقوله علمی، آشنایی با:

- موضوعات علمی، مشاهیر و شخصیت‌های علمی (دانشمندان)
- نحوه مطالعه و فهم مطالب روزنامه‌ها و مجلات
- نحوه یاری فرزندان در امور علمی و درسی
- حساب و کتاب روزانه (دخل و خرج)، خواندن و نوشتن و ریاضی (حساب کردن)

۷. مقوله فناوری، آشنایی با:

- روش‌های کارهای شخصی با وسایل و ابزارهای جدید (کار با رایانه، دستگاه خودپرداز و...)
- روش‌های نگهداری کالا و لوازم منزل (زندگی)

۸. مقوله فرهنگی، آشنایی با:

- سبک و شیوه زندگی ایرانیان
- تاریخ و حوادث ۸ سال دفاع مقدس
- شیوه‌های نگهداری از آثار و بناهای تاریخی و ملی
- شخصیت‌های فرهنگی و تاریخی کشور و فرهنگ دفاع مقدس و خاطرات شهدا و جانبازان

۹. مقوله سیاسی، آشنایی با:

- دولت و کارهای دولتی
- اقوام مختلف کشور و زندگی آن‌ها و کشورهای همسایه
- قانون اساسی و سایر قوانین جاری کشور
- انتخابات و نحوه برگزاری آن در کشور

علاوه بر نظرات نوسوادان و بی‌سوادان، اطلاعات احصا شده از پاسخ‌های متخصصان موضوعی، کارشناسان، مدیران و آموزش‌دهندگان، بیانگر این واقعیت است که نیازهای یادگیری و محتوایی نوسوادان

و بی‌سوادان را می‌توان در سه حوزه مهارتی، دانشی و نگرشی، طبقه‌بندی نمود. با توجه به اطلاعات به‌دست‌آمده؛ این افراد، وضعیت کلی زمینه‌ها و مقوله‌های ۳ گانه را بالاتر از میانگین حد انتظار به‌عنوان محورهای اصلی مورد تعیین نیاز و علائق آموزشی بی‌سوادان اعلام نموده‌اند. افراد مفاهیم و گویه‌های با موضوعیت نگرشی (۴/۱۹) در مقام اول، دانشی (۴/۱۵) در مقام دوم و زمینه مهارتی (۴/۰۴) را در اولویت سوم، انتخاب نموده‌اند. این موضوع را آزمون t تک‌نمونه‌ای به‌عمل‌آمده، مورد تأیید قرار می‌دهد.

جدول ۴. آماره‌های توصیفی وضعیت محتوا در مقوله‌های ۳ گانه

زمینه	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	خطای معیار میانگین	ترتیب میانگین
مهارتی	۱۷۷	۴/۰۴	۰/۵۶	۰/۰۴	۳
دانشی	۱۷۷	۴/۱۵	۰/۵۷	۰/۰۴	۲
نگرشی	۱۷۷	۴/۱۹	۰/۶۲	۰/۰۵	۱

با توجه به نتایج حاصل از آزمون کولموگروف اسمیرنوف پیرامون نرمال بودن مقوله‌های ۳ گانه، مبادرت به استفاده از آزمون t تک‌نمونه‌ای گردید. لیکن به‌منظور حصول اطمینان، از آزمون غیرپارامتریک دو جمله‌ای نیز کمک گرفته شد. همان‌طور که در جدول شماره ۴ ملاحظه می‌شود همه میانگین‌ها بالاتر از حد زیاد ۳ (میانگین نظری) قرار دارند. این موضوع بیانگر آن است که محتوا در مقوله‌های ۳ گانه با ترتیب نگرشی، دانشی و مهارتی از دیدگاه مدیران، کارشناسان و آموزش‌دهندگان به‌عنوان مقوله‌های اصلی در مبحث پرداختن به محتوای مورد نیاز در بررسی نیازها و علائق آموزشی سوادآموزان؛ می‌بایست مورد توجه باشد. به‌عبارت‌دیگر در طراحی و تدوین محتوای مورد علاقه سوادآموزان باید حول محور مقوله‌های ۳ گانه و با در نظر گرفتن اولویت آن‌ها، اقدام نمود.

جدول ۵. آزمون t تک‌نمونه‌ای مربوط به وضعیت محتوا در مقوله‌های ۳ گانه

میانگین نظری ۳					محتوا در مقوله	
فاصله اطمینان ۹۵ درصد برای تفاضل		تفاضل	سطح معناداری	درجه آزادی		t محاسبه شده
حدپایین	حدبالا	میانگین از ۳				
۰/۹۶	۱/۱۲	۱/۰۴	۰/۰۰۱	۱۷۶	۲۴/۸۵	مهارتی
۱/۰۶	۱/۲۳	۱/۱۵	۰/۰۰۱	۱۷۶	۲۶/۹۱	دانشی
۱/۰۹	۱/۲۸	۱/۱۹	۰/۰۰۱	۱۷۶	۲۵/۳۵	نگرشی

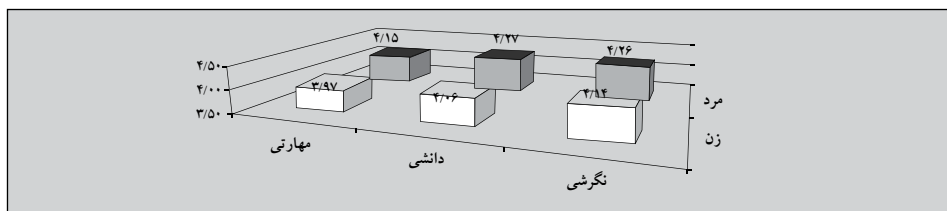
پ بررسی نیازها و علائق آموزشی بی‌سوادان و سوادآموزان گروه سنی ۴۹-۱۰ ساله

بر اساس نتایج آزمون t تک‌نمونه‌ای در جدول شماره ۵، نتایج مبین اختلاف معنادار میانگین‌ها با حد متوسط ۳، هستند؛ یعنی اینکه وضعیت مقوله‌های سه‌گانه با ترتیب «نگرشی، دانشی و مهارتی» در مبحث سوادآموزی و پرداختن به محتوای مورد علاقه سوادآموزان و بالأخص علائق و نیازهای آموزشی آنان، در وضعیت قابل قبولی هستند.

جدول ۶. نمایه وضعیت مؤلفه‌های سه‌گانه مؤثر در محتوا از نگاه مدیران، کارشناسان و آموزش‌دهندگان زن و مرد

جنسیت	میانگین	مهارتی	دانشی	نگرشی
زن	میانگین	۳/۹۷	۴/۰۶	۴/۱۴
	تعداد	۱۰۶	۱۰۶	۱۰۶
	انحراف استاندارد	۰/۵۵	۰/۶۱	۰/۶۹
مرد	میانگین	۴/۱۵	۴/۲۷	۴/۲۶
	تعداد	۷۱	۷۱	۷۱
	انحراف استاندارد	۰/۰۵۶	۰/۴۷	۰/۴۹
جمع	میانگین	۴/۰۴	۴/۱۵	۴/۱۹
	تعداد	۱۷۷	۱۷۷	۱۷۷
	انحراف استاندارد	۰/۰۵۶	۰/۵۷	۰/۶۲

همان‌طور که در جدول شماره ۶، ملاحظه می‌شود، در مقوله مهارتی مردان با میانگین ۴,۱۵ از زنان با میانگین ۳,۹۷، ارزشیابی بهتری داشته‌اند. همین‌طور در مقوله دانشی و نگرشی، چنین موضوعی قابل مشاهده است. مدیران، کارشناسان و آموزش‌دهندگان مرد نسبت به مقوله‌های سه‌گانه دخیل در محتوای مورد نیاز و مورد علاقه سوادآموزان، نگاه مؤثرتری داشته‌اند.

نمودار ۲. وضعیت مؤلفه‌های سه‌گانه مؤثر در محتوا از نگاه مدیران، کارشناسان و آموزش‌دهندگان زن و مرد

سؤال دوم پژوهش: مؤلفه‌های ایجاد انگیزه درونی و بیرونی بی‌سوادان و سوادآموزان گروه سنی ۴۹-۱۰ ساله برای استمرار سوادآموزی چیست؟
داده‌های مرتبط با این سؤال، ابتدا به کمک روش لانه در لانه، یا همسوسازی و همگرایی، مورد طبقه‌بندی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت و سپس یافته‌های حاصل در قالب دو مؤلفه برانگیزاننده درونی و برانگیزاننده بیرونی به شرح زیر دسته‌بندی شدند.

الف. مؤلفه‌های برانگیزاننده درونی

اهم مؤلفه‌های برانگیزاننده درونی از دیدگاه کارشناسان ستادی و مدیریت‌های میانی و اجرایی نهضت سوادآموزی، مراجع محلی، صاحب‌نظران و متخصصان موضوعی به دو بخش «مؤلفه‌های محتوایی و مؤلفه‌های برنامه‌ای» تقسیم می‌شوند که باید در برنامه‌های درسی و برنامه‌های راهبردی کوتاه‌مدت و میان‌مدت (یک‌ساله و پنج‌ساله) سازمان نهضت سوادآموزی بروز و ظهور نماید.

۱. مؤلفه‌های محتوایی: اهم مواردی که کارشناسان ستادی و مدیریت‌های میانی و اجرایی نهضت، مراجع محلی، صاحب‌نظران و متخصصان موضوعی برای برانگیختن بی‌سوادان و نوسوادان در امر سوادآموزی پیشنهاد کرده‌اند و لازم است در تدوین محتوای برنامه‌های درسی به آن‌ها توجه کرد به شرح زیر است.

- توانایی نوشتن و خواندن- مهارت‌های زبان‌آموزی (از قبیل روزنامه، نامه، زیرنویس‌های تلویزیون، تابلوهای خیابان‌ها و...)

- کسب مهارت‌های زندگی بهبود روابط اجتماعی با هم دیگر

- توانایی درک مسائل علمی و اظهارنظر در میان جمع و کسب احترام بیشتر از سوی افراد جامعه

- داشتن قدرت تصمیم‌گیری و بازگو کردن آن و تقویت روحیه اعتماد به نفس در نوسوادان
- توانایی برقراری ارتباط با فرزندان و همسر خود و برقرار کردن ارتباطات و تعاملات اجتماعی

- توانایی مواجهه درست با مسائل جدید زندگی در بیرون از خانواده

- توانایی در فهم و انجام بهتر فرایض دینی و کسب توانایی در انجام دادن کارهای اداری

- متکی شدن به خود، آشنایی بیشتر با محیط اطراف و پذیرفته شدن در اجتماع

- تربیت فرزندان و آگاهی در مورد زندگی، ازدواج و بچه‌داری

- احساس آگاهی بیشتر در زمینه تولیدات کشاورزی و اقتصادی

- هدایت آموزش به سمت آموزش فناوری و پرهیز از آموزش‌های سنتی

۲. مؤلفه‌های برنامه‌ای: مهم‌ترین مواردی که کارشناسان ستادی و مدیریت‌های میانی و اجرایی نهضت سوادآموزی و مراجع محلی، صاحب‌نظران و متخصصان موضوعی برای برانگیختن بی‌سوادان و نوسوادان در امر سوادآموزی پیشنهاد کرده‌اند و لازم است در تدوین برنامه‌های

راهبردی کوتاه مدت و میان مدت (یک ساله و پنج ساله) سازمان نهضت سوادآموزی به آنها توجه کرد به شرح زیر است.

- ایجاد شرایط برای مطرح شدن سوادآموز در مجامع محلی و ...
- ایجاد مشوق های لازم جهت آموزش بی سوادان توسط فرزندان بیکار آنان
- ایجاد بستر مناسب برای اثبات مهارت ها و شایستگی های سوادآموزان
- تجلیل از چهره های موفق سوادآموزی و در نظر گرفتن امتیاز برای تحصیل نوسوادان در سطوح تحصیلات عالی
- کمک گرفتن از نوسوادان در بحث های آموزشی و واگذاری مسئولیت های مختلف به آنها
- روشن ساختن اهداف سوادآموزی از طریق رسانه ها برای مردم، نشر روزنامه ویژه کم سوادان جامعه و ...
- تأکید روحانیون به ادامه نهضت سوادآموزی در مساجد و سایر پایگاه های مقاومت
- حضور سازمان تبلیغات اسلامی در برگزاری کلاس ها و هیئت های قرآنی
- برگزاری دوره های خاص برای سوادآموزان از طریق شهرداری ها و سایر گروه ها و سازمان های مردم نهاد
- آموزش در محیط خانه برای اعضای بی سواد خانواده و درآمدزا کردن آموزش ها در محیط خانه
- تسهیل شرایط تحصیل و کسب توانمندی و موقعیت های شغلی بهتر
- فراهم آوردن موقعیت شغلی و کمک به مشکلات و فراهم آوردن شرایطی برای آموزش مهارت های زندگی
- ارزش گذاشتن به سوادآموز و مورد احترام قرار دادن او و نیز معرفی چهره های موفق سوادآموزی
- فراهم آوردن سازوکارهای لازم برای فعالیت نوسوادان در مراکز اشتغال محلی، آموزشی و اداری
- استفاده از تبلیغات صداوسیما، تشویق اطرافیان، اردوهای تفریحی و علمی برای فرهنگ سازی سوادآموزی

ب. مؤلفه های برانگیزاننده بیرونی

همچنین مهم ترین مؤلفه های برانگیزاننده بیرونی به دو بخش «مؤلفه های محتوایی و مؤلفه های برنامه ای» تقسیم می شوند که باید به ترتیب در برنامه های درسی و برنامه های راهبردی کوتاه مدت و میان مدت (یک ساله و پنج ساله) سازمان نهضت سوادآموزی بروز و ظهور نمایند.

۱. مؤلفه های محتوایی: اهم مواردی که کارشناسان ستادی و مدیریت های میانی و اجرایی سازمان

نهضت و مراجع محلی، صاحب‌نظران و متخصصان موضوعی برای برانگیختن بی‌سوادان و نوسوادان در امر سوادآموزی پیشنهاد کرده‌اند و لازم است در تدوین محتوای برنامه‌های درسی به آن‌ها توجه کرد، به شرح زیر است:

- استفاده از آموزش‌های سمعی و بصری، دیداری و شنیداری در کنار رویکرد خواندن و نوشتن
- آگاهی بیشتر از اطلاعات بهداشتی و فردی و رعایت آن‌ها در زندگی سالم‌تر
- کسب آموزش‌های بهداشتی و شغلی و کمک به بهتر زیستن
- حساب کردن و مدیریت درآمد و انجام کارهای روزمره توسط خودشان
- پیشرفت‌های روزافزون فناوری (که فرد بی‌سواد در میان مردم احساس کمبود می‌کند).
- آگاهی‌بخشی به بی‌سوادان از فواید باسوادی و آشنایی با مسائل بهداشتی و شهرنشینی
- آموزش مهارت‌های زندگی در کنار دیگر موضوعات آموزشی
- کسب مهارت در رفع نیازهای شخصی و خانوادگی و بی‌نیازی و عدم وابستگی به دیگران
- کسب موقعیت‌های بهتر اجتماعی و ارتقاء موقعیت شغلی
- نفی احساس حقارت در بین اقوام و فامیل و نیاز به تعامل بهتر و مؤثرتر با جامعه
- بهره‌گیری از احادیث و روایات در زمینه ارزش سواد و سوادآموزی

۲. مؤلفه‌های برنامه‌ای: اهم مواردی که کارشناسان ستادی و مدیریت‌های میانی و اجرایی نهضت

و مراجع محلی، صاحب‌نظران و متخصصان موضوعی برای برانگیختن بی‌سوادان و نوسوادان در امر سوادآموزی پیشنهاد کرده‌اند و لازم است در تدوین برنامه‌های راهبردی کوتاه‌مدت و میان‌مدت (یک‌ساله و پنج‌ساله) سازمان نهضت سوادآموزی به آن‌ها توجه کرد به شرح زیر است.

- تهیه مکان آموزشی مناسب و انعطاف در برگزاری کلاس‌ها
- تشکیل کلاس‌ها در محل کار و پرداخت پاداش کارگران باسواد شده
- اختصاص دادن امتیازات مادی و اداری از سوی ارگان‌های دولتی و ادارات برای سوادآموزان در حال تحصیل و یا قبول شده
- دادن امتیازات خاص و ویژه در روستاها، از قبیل کود و سم و قالی‌بافی و کشاورزی
- دادن امتیازات اشتغال به کار و دایر نمودن کارگاه‌های قالی‌بافی و خیاطی برای باسوادان
- اهمیت دادن به مدرک دوره‌های سوادآموزی از سوی ادارات و نهادها جهت واگذاری طرح‌های محلی به نوسوادان
- ایجاد امتیاز برای تحصیل نوسوادان در سطوح تحصیلات عالی
- تسهیلات اشتغال‌زایی، دامداری، کشاورزی، قالی‌بافی و... جهت به‌حداقل رساندن وابستگی‌های مالی و فرهنگی به نوسوادان
- ارتقاء مرتبه‌های اداری نوسوادان در صورت شاغل بودن در نهادهای دولتی

- استفاده از مشاوران اجتماعی جهت ایجاد انگیزه در بی‌سوادان
 - بهره‌گیری از افراد با نفوذ محلی برای ایجاد انگیزه در بی‌سوادان برای سوادآموزی
 - ارائه تسهیلات اشتغال
 همچنین در مصاحبه با بی‌سوادان معلوم شد که به‌رغم برداشت و تصویری که عموم مردم دارند، انگیزه زیادی برای سوادآموزی در سوادآموزان وجود دارد، به‌نحوی که اکثریت قریب به اتفاق آنان، در پرسش‌نامه و مصاحبه بدان اشاره کرده‌اند. به‌عنوان مثال وقتی از آنان نسبت به تمایلاتشان جهت شرکت در کلاس‌های سوادآموزی سؤال شد نمونه‌هایی از پاسخ‌های زیر دریافت شد. موضوع قابل توجه این بوده که نزدیک به ۹۰٪ پاسخ‌های دریافت شده با قیدهایی خیلی زیاد و زیاد همراه بود. (سؤال: چرا می‌خواهید باسواد شوید؟)

- وقتی باسواد شوم حس خوبی دارم و با امید بیشتری زندگی می‌کنم؛
 - برای اینکه بتوانم به بچه‌هایم کمک کنم و شرمندۀ آنها نباشم؛
 - برای اینکه بتوانم بهتر صحبت کنم؛
 - برای اینکه در جامعه بتوانم مشکلم را حل کنم؛
 - وقتی نمی‌توانم یک تابلو یا آدرس را بخوانم ناراحت می‌شوم؛
 - اعتقاد دارم که به‌وسیله سواد می‌توانم در زندگی پیشرفت‌های زیادی داشته باشم؛
 - سواد باعث می‌شود که انسان‌ها، درست و غلط را از هم تشخیص دهند و مثل چراغی راه انسان‌ها را روشن می‌کند؛

- سواد یک امر مقدس و مفید و توصیه پیامبر عزیز ما است؛
 یا در بخشی که از چگونگی احساسشان از باسواد شدن پرسیده شد، احساساتی را بیان داشتند که ذکر نمونه‌های ذیل واقعیات جامعه مورد مطالعه را به زیبایی ترسیم می‌کند. نکته جالب اینکه حدود ۹۰٪ پاسخ‌های دریافت شده با «حس خوب» همراه بوده است.

- احساس شادی، غرور و تولدی دوباره؛
 - احساس زندگی در جمع باسوادان؛
 - احساس مستقل بودن، احساس سربلندی و موفقیت؛
 - به خود بالیدن و احساس مقبولیت در جامعه؛
 ضمناً برداشت نوسوادان و بی‌سوادان در تأثیر سوادآموزی در انجام درست کارهایشان، بیان خواسته‌های روزانه و نیز کسب درآمد آنان قابل توجه است. نمونه‌های زیر این برداشت را تبیین می‌کند.
 - کمتر اسراف می‌کنم و درست مصرف می‌کنم؛
 - باعث شده تا کارها را بهتر و درست‌تر انجام دهم؛
 - در تشخیص تاریخ مصرف دارو و تاریخ انقضای آنها توانا شده‌ام؛

- در رفتار با فرزندان و نحوه همکاری با همسر خود و کمک به دیگران دقیق شده‌ام؛
- دیگران را درک کرده و ارتباط بهتر و بیشتری قرار کنم؛
- با بچه‌هایم بهتر می‌توانم رفتار کنم؛
- بعد از باسواد شدن توانستم در کلاس‌های خیاطی و آرایشگری شرکت کنم و مشغول کار شوم؛

این نکات بیانگر آن است که نوسوادان و بی‌سوادان از انگیزه درونی خوبی برخوردارند اما آنچه بیشتر باید مورد توجه واقع شود رفع موانع یا تقویت همان مؤلفه‌های انگیزاننده درونی و بیرونی است که از دو جنبه محتوایی و برنامه‌ای باید مورد توجه قرار گیرند.

سؤال سوم پژوهش: راهکارهای مناسب برای تأمین نیازها و علائق آموزشی بی‌سوادان و سوادآموزان گروه سنی ۴۹-۱۰ ساله چیست؟

کلیده داده‌های مرتبط با راهکارها، به کمک روش لانه در لانه یا همسوسازی و همگرایی مورد طبقه‌بندی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. برآیند یافته‌های حاصل از استنباط پژوهشگر (برگرفته از پیشینه مطالعات و نظرات جامعه مورد مطالعه) در قالب راهکارها و فعالیت‌های زیر ارائه می‌شود. شایان ذکر است که منظور از طرق مختلف «محتوایی» و جنبه‌های «برنامه‌ای»، آن دسته از عوامل و مؤلفه‌هایی هستند که پرداختن به آن‌ها در محتوای مورد نیاز و علاقه سوادآموزان و نیز برنامه‌های یک‌ساله و پنج‌ساله سازمان نهضت سوادآموزی (با رویکرد همبستگی ملی و احساس و ایجاد تکلیف برای دستگاه‌های مختلف اعم از دولتی و مردم‌نهاد)، می‌تواند بر بی‌سوادان به مثابه یک مقوله اجتماعی نامبارک فائق آید. برنامه‌ریزی و اجرای این دو دسته از مؤلفه‌ها، ضمن بهبود کیفیت محتوای آموزشی، موجب برانگیخته شدن انگیزه‌های درونی و بیرونی سوادآموزان جهت سوادآموزی بهتر و سریع‌تر می‌گردد. یافته‌های حاصل از پژوهش در مقیاس‌های خرد و ملموس، به تفکیک سؤالات پژوهش فهرست شده است و توجه و کاربست هر یک از آن‌ها می‌تواند به‌تنهایی کارساز باشد.

راهکار ۱. ایجاد مدیریت یکپارچه و استفاده بهینه از تمام ظرفیت‌های آموزش و پرورش به‌ویژه سازمان نهضت سوادآموزی از طریق:

- ابتدای نظام ارزشیابی پیشرفت تحصیلی سوادآموزان بر یادگیری، نه نمره پایانی (کیفی، نه کمی)؛
- ارتقای امنیت شغلی آموزش‌دهندگان از حیث ادامه کار در دوره سوادآموزی؛
- کاربردی کردن محتوای و برقراری ارتباط آن با حوزه نظری و تدوین محتوا با توجه به طبقات سنی سوادآموزان؛
- تنظیم برنامه‌های سوادآموزی در سه دوره زمانی کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت با اولویت

- تدوین اهداف، روش‌ها، امکانات، نیروی انسانی و تربیت آموزش‌دهندگان؛
- استفاده از مشارکت بزرگسالان (سوادآموزان) در تولید محتوا ناظر بر فرآیند «متون باز»؛
- بهره‌گیری از گویش‌های محلی برای سوادآموزی تابعی، برابر مفاد ماده ۱۵ قانون اساسی؛
- مشارکت دادن مدیران، معلمان مدارس و مجتمع‌های آموزشی و پرورشی روستایی و شهری در امر سوادآموزی؛
- ایجاد شرایط لازم برای مطرح‌شدن سوادآموز در مجامع محلی مثل شورای روستا، کمک پای صندوق‌های انتخاباتی و...؛
- یادگیری به صورت نفر به نفر و تبیین موقعیت اجتماعی و منافع اقتصادی و دستاوردهای مادی و معنوی؛
- در نظر گرفتن بسته‌های آموزشی تشویقی برای بی سوادان و نوسوادان و فرزندان آنان مانند لوازم التحریر، لوح‌های فشرده، فیلم‌های آموزشی و...؛
- استفاده از چهره‌های موفق و ادامه‌دهندگان سوادآموزی برای آموزش به بی سوادان؛
- ایجاد محیطی مناسب برای سوادآموزی و حضور مداوم کلمات به صورت مکتوب در زندگی نوسوادان از طریق پوستر، بروشور و یا پیامک‌های تلفنی و...؛
- تشکیل کلاس‌ها در محل کار (بردن آموزش به محل کار) و در نظر گرفتن پاداش قبولی در هر پایه؛
- پیش‌بینی جوایز معنوی مثل زیارت عتبات عالیات برای سوادآموزان.

راهکار ۲. ایجاد تکلیف و عزم و همبستگی ملی برای دستگاه‌های دولتی و جلب مشارکت آنان در امر سوادآموزی از طریق:

- تشویق سوادآموزان از سوی استانداران، فرمانداران، بخشداران و ذی‌نفوذان محلی؛
- روشن ساختن اهداف سوادآموزی و موفقیت بی سوادان از طریق رسانه ملی و محلی؛
- گسترش کتابخانه‌های روستایی (با کتاب‌هایی که کمتر جنبه آموزشی و بیشتر جنبه سرگرم‌کننده دارند)؛
- استفاده از تبلیغات صداوسیما، تشویق اطرافیان، اردوهای تفریحی و علمی برای فرهنگ‌سازی سوادآموزی؛
- اختصاص دادن امتیازات مادی و اداری از سوی ارگان‌های دولتی و ادارات برای سوادآموزان در حال تحصیل و یا قبول شده؛
- اهمیت دادن به مدرک دوره‌های سوادآموزی از سوی ادارات و نهادها جهت واگذاری طرح‌های محلی؛
- تشویق سوادآموزان از سوی استانداران، فرمانداران و بخشداران و شوراهای محلی؛
- بهره‌گیری از افراد ذی‌نفوذ محلی برای ایجاد انگیزه در بی سوادان برای سوادآموزی؛
- تصویب قوانین لازم در مجلس شورای اسلامی در جلوگیری از بی سوادی؛

- بالا بردن فرهنگ مطالعه در جامعه توسط سازمان‌های مردم‌نهاد.

راهکار ۳. مشارکت‌پذیر کردن فعالیت‌های سوادآموزی با فعال‌سازی بخش‌های غیردولتی و تشکل‌های مردم‌نهاد از طریق:

- واگذاری و برون‌سپاری امور سوادآموزی؛
- کسب شرایط حضور در شوراها، هیئت‌امناها و غیره؛
- فراهم آوردن سازوکارهای لازم برای فعالیت نوسوادان در مراکز اشتغال محلی؛
- ترغیب شوراها و دهیاری‌ها جهت آموزش بی‌سوادان؛
- تأکید بر کسب علم و دین از طریق روحانیت مساجد پایگاه‌های مقاومت بسیج؛
- برگزاری دوره‌های خاص برای سوادآموزان از طریق شهرداری‌ها، بخشداران و سایر ارگان‌ها؛
- استفاده از تبلیغات صداوسیما، تشویق اطرافیان، اردوهای تفریحی و علمی برای فرهنگ‌سازی سوادآموزی؛
- بهره‌گیری از افراد با نفوذ محلی برای ایجاد انگیزه در بی‌سوادان برای سوادآموزی.

راهکار ۴. توانمندسازی آموزش‌دهندگان در سطوح و ابعاد مختلف

- برنامه‌ریزی و اجرای آموزش‌های حضوری و غیرحضوری برای آموزش‌دهندگان؛
- تشکیل گروه‌های مطالعاتی شبکه‌ای در قالب قطب‌ها و مناطق کشوری؛
- ایجاد فرصت‌های بازآموزی مستمر علمی و پژوهش‌هایی و مطالعاتی برای آموزش‌دهندگان برتر؛
- استفاده از روش آموزش الکترونیکی در ارائه آموزش‌های شغلی؛
- به‌کارگیری نظرات و ایده‌های آموزش‌دهندگان در تصمیم‌گیری‌ها و همکاری آن‌ها در بهبود و پیشبرد امور سوادآموزی؛
- استفاده از تجربیات زیسته آموزش‌دهندگان در تدوین برنامه‌ها و تولید محتواهای مرتبط؛
- توسعه سواد اطلاعاتی و رسانه‌ای آموزش‌دهندگان از طریق مواد و منابع آموزشی و رسانه‌ای مناسب؛
- انجام ارزیابی‌های دوره‌ای آموزش‌دهندگان در راستای پاداش مبتنی بر عملکرد.

■ جمع‌بندی پژوهش ■

بررسی و تبیین دقیق نیازها و علائق بی‌سوادان و سوادآموزان؛ کیفیت و اثربخشی برنامه‌های آموزشی قابل‌ارائه را افزایش می‌دهد. به‌طور حتم اطلاع از نیازهای مخاطبان، نقش بسزایی در متناسب ساختن برنامه‌های آموزشی با علاقه‌ها، نیازها، خصوصیات روحی و روانی، جنسیت و دیگر ویژگی‌های آنان دارد. بزرگسالان نیاز دارند بدانند که چرا باید موضوعی را یاد بگیرند. بورگس (۱۹۸۴)، معینی‌کیا (۱۳۸۳)، نجاتی (۱۳۸۴)، سرپل‌هال (به نقل از آقازاده، ۱۳۸۸) در مطالعات خود به این نتیجه رسیدند که بزرگسالان قبل از شرکت در دوره‌های آموزشی، زمان و توان قابل‌توجهی را صرف این موضوع می‌کنند که ثمرات آموزشی این دوره‌ها چیست و در صورت یاد نگرفتن سواد، چه ضرری خواهند کرد؛ بنابراین، این باور وجود دارد که یکی از اولین کارهای عمده آموزش‌دهنده بزرگسالان این است که «علاقه و نیاز به آموزش» و ارزش آن را در سوادآموزان برانگیزد. این موضوع حداقل، باید بر اساس تجربه مفید آموزش‌دهنده یا فرد حرفه‌ای موفق در ارتباط با موضوع آموزش، به‌صورت حقیقی یا پیش‌بینی‌شده، مطرح و نتایج مثبت آن، در صورت شرکت یا زیان‌های ناشی از عدم شرکت در این امر آموزشی، به‌وضوح بیان شود.

یافته‌های صباغیان (۱۳۸۷) و رمضانی (۱۳۸۹) و لاسوی (۱۹۹۲) و لیچ (۱۹۹۳) و نتایج بررسی‌ها مؤید آن است که نیازها و علائق بی‌سوادان و کم‌سوادان باید در برنامه‌ریزی‌های آموزشی در نظر گرفته شوند. همچنین از دیدگاه اسماعیلی (۱۳۸۹)، سعیدی (۱۳۸۵) و دلاور (۱۳۸۶) تبیین و اولویت‌بندی نیازهای آموزشی سبب خواهد شد تا با چشم‌داشت به امکانات و منابع در دسترس، به رفع نیازهای آموزشی مهم‌تر افراد همت گماشته شود و منابع لازم به برنامه‌های آموزشی اختصاص یابد. برنامه‌هایی که بتوانند خدمات آموزشی مناسب و کافی را به بی‌سوادان و کم‌سوادان ۱۰ تا ۴۹ ساله با حداقل هزینه‌ها ارائه کند. در همین راستا شناخت نیازهای سوادآموزان از لحاظ علائق و محتوای آموزشی باعث می‌شود تا مسئولان سازمان نهضت سوادآموزی بتوانند با توجه به این نیازها، زمینه‌های آموزش بهتر را برای این قشر از افراد جامعه فراهم آورند تا این قشر بتوانند در محتوای آموزشی مانند ریاضیات، خواندن و نوشتن و نیز علائق آموزشی در زندگی مانند روابط بین فردی مناسب و مؤثر، انجام مسئولیت‌های اجتماعی، تصمیم‌گیری‌های صحیح، حل تعارض و کشمکش‌ها و... پیشرفت کنند (دیسی و ریان، ۱۹۸۵ به نقل از ربو، ۱۳۸۵/۲۰۰۵) و زندگی بهتری را برای خود، خانواده و جامعه فراهم کنند.

در این پژوهش تلاش شد تا نیازهای بی‌سوادان و سوادآموزان در زمینه‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و... شناسایی شده و طبقه‌بندی جدیدی از نیازهای آن‌ها به همراه برنامه‌ها و راهکارهای پیشنهادی ارائه شود. برنامه‌هایی که از حیث محتوی و روش‌های آموزشی و شرایط اجرایی با نیازها و شرایط خاص گروه‌های شرکت‌کننده متناسب باشد. سوارز^{۱۲} (۱۹۹۱)، ابراهیم‌زاده (۱۳۸۵) و فتحی و اجارگاه (۱۳۸۹) نیز معتقدند، اگر برنامه‌ریزان خصایص افراد و نیازهای آن‌را بدانند قادر خواهند بود که برنامه‌های خود را دقیق‌تر برنامه‌ریزی و تهیه نمایند و نوع برنامه‌ها را با خصایص گروه‌های خاص متناسب سازند.

یافته‌های پژوهشی نشان می‌دهد که سوادآموزی و افزایش علایق و رفع نیازهای آموزشی سوادآموزان، امری یک‌جانبه و مستقل از دیگر امور مرتبط با آن نیست. مثلاً نمی‌توان بی‌سوادی را تنها با بهبود محتوا و بی‌عیب و نقص کردن آن بدون توجه به عوامل انگیزاننده درونی و بیرونی سوادآموزان که عمدتاً ریشه در بی‌توجهی دستگاه‌های بیرونی مرتبط و تأثیرگذار دارد مرتفع کرد. همان‌طور که در مصاحبه با نوسوادان و بی‌سوادان آمده است، آنان بنا به دلایل مختلف، عشق و علایق وافر خود را نسبت به کسب سواد، به‌ویژه در دنیای امروز که ضروریات زندگی آن‌را اجتناب‌ناپذیرتر کرده است، بیان کرده‌اند. لذا تأمین نیازهای آموزشی نوسوادان و بی‌سوادان ۱۰-۴۹ ساله و توجه به علایق آنان از طرق محتوایی و جنبه‌های مختلف برنامه‌ای، امکان‌پذیر است. در ضمن به‌رغم تصورات و برداشت‌های سطحی و قضاوت‌های شهودی در زمینه علائق و نیازهای سوادآموزان و نوسوادان در مقوله‌های نه‌گانه سواد، نتایج نشانگر آن است که سوادآموزان به امور اجتماعی، معنوی، بهداشت و محیط‌زیست که ظاهراً به دو مقوله اخیر (بهداشت و محیط‌زیست که در جامعه یک نگاه لوکس را تداعی می‌کند) بیشتر از امور سیاسی، فرهنگی و علمی اهمیت داده و علاقه‌مند به کسب آگاهی و دانش بیشتر در این زمینه‌ها هستند. همچنین سوادآموزان و بی‌سوادان ۱۰-۴۹ ساله از انگیزه درونی خوبی برای یادگیری برخوردارند، لذا در برنامه‌ریزی و تولید محتوای آموزشی مورد علاقه بی‌سوادان و نوسوادان می‌بایست به زمینه‌های «نگرشی، دانشی و مهارتی» آنان توجه کرد. آنچه بیشتر در فرایند یافته‌های پژوهش مورد توجه قرار گرفته است نخست، رفع موانع یا تقویت مؤلفه‌های انگیزاننده درونی و بیرونی بوده است که از دو جنبه محتوایی و برنامه‌ای در نتایج این پژوهش مدنظر قرار گرفته و دوم راهکارهای مناسب برای تأمین نیازها و علائق آموزشی بی‌سوادان و سوادآموزان گروه سنی ۱۰-۴۹ ساله می‌باشد که در قالب چهار دسته راهکار ارائه گردیده است.

منابع

- ابراهیم‌زاده، عیسی. (۱۳۸۵). آموزش بزرگسالان. تهران: انتشارات پیام نور.
- اسماعیلی، کوروش. (۱۳۸۹). بررسی میزان اثربخشی و کارایی قرآن‌آموزی دوره مقدماتی (طرح پژوهشی). تهران: سازمان نهضت سوادآموزی
- آقازاده، احمد. (۱۳۸۸). آموزش و پرورش تطبیقی. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
- جارویس، پیتر. (۱۳۸۶). آموزش بزرگسالان و آموزش مداوم (ترجمه غلامعلی سرمد). تهران: انتشارات سمت. اثر اصلی در سال ۲۰۰۵ چاپ شده است.
- خاکی، غلامرضا. (۱۳۹۱). روش پژوهش در مدیریت (با رویکرد پیمایشی). تهران: انتشارات فوژان.
- خادمان، طاهره. (۱۳۸۶). مشکلات برنامه‌های آموزشی بزرگسالان (طرح پژوهشی). تهران: سازمان نهضت سوادآموزی.
- سعیدی، محمدقاسم. (۱۳۸۵). بررسی اثربخشی و مطلوبیت کتاب‌های طرح آزمایشی دوره (طرح پژوهشی). تهران: سازمان نهضت سوادآموزی.
- رمضانی، یوسف. (۱۳۸۹). بررسی رابطه بین فرآیند مدیریت دانش و شاخص‌های فرهنگ سازمانی از دیدگاه رابینز. مجله علمی و پژوهشی چشم انداز مدیریت، ۱(۳)، ۲۵-۴۶.
- ریو، جان مارشال. (۱۳۸۸). انگیزش و هیجان (ترجمه یحیی سید محمدی، ویرایش چهارم). تهران: نشر ویرایش.
- رضویه، اصغر. (۱۳۷۲). روانشناسی تربیتی دوره کارشناسی ارشد. [جزوه درسی]. دانشکده علوم تربیتی دانشگاه شیراز.
- دلاور، علی. (۱۳۸۶). تعیین راهکارهای مناسب جهت سوادآموزی زنان عشایر استان (طرح پژوهشی). تهران: سازمان نهضت سوادآموزی.
- فتحی و اجارگاه، کوروش. (۱۳۸۹). برنامه‌ریزی آموزش ضمن خدمت کارکنان. تهران: سمت.
- صابری، عباس. (۱۳۸۱). بررسی نیازهای آموزش کارکنان شرکت پالایش نفت اصفهان به منظور تدوین برنامه‌های آموزشی ضمن خدمت (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان.
- صباغیان، زهرا. (۱۳۸۷). روش‌های سوادآموزی بزرگسالان: تعلیم مهارت‌های خواندن و نوشتن. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- نجفی، زهرا. (۱۳۸۷). بررسی نظریه‌های انگیزش. بازیابی شده در سایت <http://iranmanagers.persianblog.ir/post/>
- نجاتی، وحید. (۱۳۸۴). بررسی عوامل مؤثر بر جذب سوادآموزان در کلاس‌های نهضت سوادآموزی (طرح پژوهشی). تهران: سازمان نهضت سوادآموزی.
- مرکز مطالعات و تحقیقات اجتماعی ایران مهر. (۱۳۸۶). فراتحلیل مطالعات درباره علل افت کمی و کیفی سوادآموزان در دوره‌های سوادآموزی در ایران (طرح پژوهشی). تهران: سازمان نهضت سوادآموزی.
- معنی‌کیا، مهدی. (۱۳۸۳). بررسی علل افت تحصیلی سوادآموزان استان اردبیل در درس املا (طرح پژوهشی). تهران: سازمان نهضت سوادآموزی.
- Burgess, P. D. (1984). *The Educational Orientations of Adult participants in Group Educational Activities* (Unpublished Doctoral Thesis). University of Chicago.
- Knowles, M. S., Holton, E.F, & Swanson, R.A. (2005). *The adult learner: The definitive classic in adult education and human resource development* (Sixth edition). Houston: Gulf Publishing Co.
- Lasway, Rest, B.P. (1992). *Barriers to participation of New Literate Adults in the Post-Literacy Programme in Tanzania*. Toronto: University of Toronto.
- Leach, A. (1993). Reading Interests of Newly Literate Black Adults within the Durban Metropolitan Region. *South African Journal of Library and Information Science*, 60(1), 47-52.
- Perrin, A. L. (2000). *The Fit between Adult Learner Preferences and the Theories of Malcolm Knowles*. University of Kansas, Teaching and Leadership.
- Suarez, T. M. (1991). Needs assessment studies. In A. Lewy (Ed.), *the international encyclopedia of curriculum* (pp. 433-435). Oxford, England: Pergamon.

پی‌نوشت‌ها

1. Miller
2. Boon
3. Burgess
4. Paul Hall
5. Lasway
6. Leach
7. Perrin, A.L
8. Knowles, M.S., Holton, E.F & Swanson
9. John Bast
10. Affinity method
11. Open Source
12. Suarez